

آسیب‌شناسی توانش ترجمه دانشجویان کارشناسی زبان و ادبیات عربی و تدریس ترجمه عربی-فارسی و برعکس با تکیه بر روش تحلیل خطا (ETA)

۱- مینا عربی*، ۲- رقیه رستم‌پور ملکی**

۱- پژوهشگر پسادکتری زبان و ادبیات عربی دانشگاه الزهراء، تهران، ایران

۲- دانشیار زبان و ادبیات عربی دانشگاه الزهراء، تهران، ایران

(تاریخ دریافت: ۱۳۹۸/۰۳/۱۴؛ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۸/۰۶/۰۵)

چکیده

آموزش، موضوع مهمی است و روش‌های آموزشی برای تحقق اهداف ترسیم‌شده باید پیوسته به‌روزرسانی و آسیب‌شناسی شود. یکی از زمینه‌های موجود در این حیطه، آموزش ترجمه به دانشجویان رشته‌های زبان خارجی و از جمله زبان عربی است. در این زمینه، کاربردی نظریات زبان‌شناسی در امر شناخت و تحلیل مشکلات آموزش زبان بسیار کارآمد می‌نماید. در مقاله پیش رو، پژوهشگران درصددند با تکیه بر روش توصیفی-تحلیلی «تحلیل خطا» (ETA)، آموزش ترجمه در رشته زبان و ادبیات عربی را تحلیل و بررسی نمایند. در این راستا، در بخش توصیف خطا از روش برگزاری آزمون و در بخش ارائه راهکار از روش میدانی (پرسشنامه‌ای) استفاده، و نتایج حاصله تحلیل شده‌است. نتایج بررسی‌ها نشان می‌دهد که لازم است نسبت بین اهداف آموزشی ترسیم‌شده برای دروس ترجمه و زمان اختصاص یافته به این دروس، مناسب‌سازی شود. بررسی‌ها ضمن تأیید نسبت تقریباً مستقیم بین توفیق در یادگیری نحو و متون نثر و موفقیت در انواع ترجمه، از اختصاص بیشترین درصد خطا از نوع خطاهای میان‌زبانی و واژگانی در ترجمه متون ادبی از عربی به فارسی، خطاهای نحوی و لغوی میان‌زبانی در بخش ترجمه فارسی-عربی و خطاهای لغوی میان‌زبانی و مشخصاً خطای وام‌گیری، در ترجمه متون مطبوعاتی گزارش می‌دهند. در بخش راهکارها، یافته‌ها حاکی از توصیه متخصصان به تدوین برنامه جامع و راهبردی شامل منبع تدریس استاندارد در گروه‌های آموزشی، اتخاذ روش تدریس مناسب و فعالیت استاد ترجمه در زمینه ترجمه، خوانش متون مفید و مؤثر در کلاس و تمرین درون‌کلاسی، نگاهی معنماحور به موضوعات درسی، آموزش روش نگارش انواع جمله عربی، و توجه به آموزش اصطلاحات و تعابیر عربی و جمله‌نویسی بر مبنای آن‌هاست.

واژگان کلیدی: تحلیل خطا، ترجمه عربی-فارسی و برعکس، روش تدریس ترجمه.

* این مقاله با حمایت مالی صندوق حمایت از پژوهشگران و فناوران و دانشگاه الزهراء تهیه شده‌است.

E-mail: m.arabi@alzahra.ac.ir

** **E-mail:** d.rostampour@alzahra.ac.ir (نویسنده مسئول)

مقدمه

ترجمه از بسیاری جهات، یک عمل ارتباطی است که در آن یک پیام بین دو زبان منتقل می‌شود. این فعالیت مستلزم درجه مشخصی از توانش ارتباطی در دو زبان است. در تمام الگوهای بررسی شده در مطالعات ترجمه، توانش در دو زبان بعد اجتناب‌ناپذیری از توانش ترجمه محسوب می‌شود و توانش دستوری به‌وضوح نقش مهمی در عمل ترجمه دارد. منظور از این توانش، شناخت واژگان، شناخت تکواژها و دانش نحو است. هر یک از این ابعاد در تفسیر متن مبدأ و تولید متن مقصد نقش به‌سزایی دارند و نقص در هر یک از آنها می‌تواند بر عمل ترجمه تأثیر سوء گذارد. درک نادرست متن مبدأ یا شکست در انتقال مفهوم در متن مقصد، درک ناقص یا غلط متن مبدأ و تولید یک ترجمه سخت یا نامفهوم و ایجاد اختلال در انتقال معنا از نتایج و تبعات دانش ناکافی زبان‌آموز در این بخش‌هاست.

در حال حاضر، رشته زبان و ادبیات عربی در دانشگاه‌های مختلف کشور تدریس می‌شود و بنا بر برنامه مصوب هفتصد و هفتاد و دومین جلسه شورای برنامه‌ریزی آموزش عالی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری مورخ ۱۳۸۹/۰۷/۱۷، از دانشجویان رشته زبان و ادبیات عربی انتظار می‌رود که پس از فراغت از تحصیل در دوره کارشناسی بتوانند نیاز اداره‌های مختلف، از قبیل وزارت امور خارجه، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، رسانه‌های گروهی و غیره را برآورده سازند (برنامه مصوب: ۴). نظر به اینکه یکی از مهم‌ترین نیازهای ادارات مرتبط با کشورهای عربی، انجام مکاتبات اداری و درک متون ارسالی و یا اخبار منتشره از سوی این کشورها در رسانه‌هاست، نیاز به ترجمه متون از عربی به فارسی و برعکس، در کنار نیاز به برقراری ارتباطات شفاهی در زمینه‌های مختلف، از مهم‌ترین مواردی به شمار می‌رود که حضور افراد متخصص در زمینه ترجمه عربی-فارسی را لازم و ضروری می‌سازد. به طبع پیروی دانشگاه‌های تربیت‌کننده نیروهای مورد نیاز از برنامه‌های مناسب آموزشی و آسیب‌شناسی و به‌روزرسانی این برنامه‌ها نقش پررنگی در تأمین هدف ترسیم شده از ایجاد رشته زبان و ادبیات عربی ایفا می‌کند. در این راستا، پایش

شرایط فعلی آرایش دروس مصوب برای تدریس واحد ترجمه در دانشگاه‌ها، آسیب‌شناسی وضعیت یادگیری این درس و دروس مرتبط و نهایتاً آسیب‌شناسی تدریس این ماده درسی در دانشگاه‌ها با هدف آشنایی با نقاط ضعف و قوت دانشجویان و برنامه درسی که در حوزه مطالعات ترجمه، همگی در سطح خرد ارزیابی می‌شوند (ر.ک؛ مبارکی و امین‌زاده، ۱۳۹۲: ۱۳۹)، اموری هستند که با تکیه بر روش توصیفی-تحلیلی و ابزار آزمون و پرسشنامه در این مقاله دنبال شده، تلاش می‌شود در این راستا به سؤالات زیر پاسخ داده شود:

۱- خطاهای عمده زبان آموزان رشته زبان و ادبیات عربی در هر یک از انواع ترجمه در چه بخش‌هایی است؟

۲- راهکارهای کاهش و اصلاح این خطاها چیست؟

به عبارت دیگر، در این مقاله، به سطح کلان حوزه مطالعات ترجمه، شامل تحلیل متن و تحلیل گفتمان پرداخته نخواهد شد و هدف آن، توصیف و تحلیل خطاهای ترجمه و ارائه راهکار است.

پیشینه پژوهش

هرچند روش تحلیل خطا، روش جدیدی نیست، ولی پژوهش پیش رو در نوع خود جدید محسوب می‌شود و تاکنون هیچ پژوهشی با تکیه بر روش‌های زبان‌شناختی در زمینه آسیب‌شناسی آموزش ترجمه به زبان آموزان رشته زبان و ادبیات عربی در کشور انجام نشده است. با این حال، مقالاتی در زمینه آموزش و نظریات ترجمه نگارش یافته است. برخی از این پژوهش‌ها به شرح زیر است:

- «نظریه و توانش ترجمه: اساس علمی و عملی مدل نظام‌مند آموزش ترجمه» (۱۳۹۲) نوشته مبارکی و امین‌زاده از گروه زبان انگلیسی که تلاش می‌کنند الگویی نظام‌مند و عملگر در آموزش ترجمه ارائه کنند. در الگوی ترجمه پیشنهادی ایشان با تأکید بر نقش و

اهمیت توانش و نظریه ترجمه، فرایند آموزش ترجمه به سه مرحله آموزش زبان با رویکرد ترجمه، آموزش مهارت انتقالی ترجمه و آموزش ترجمه در دنیای واقع تقسیم شده است. با این حال، در این مقاله به راهکارهای عملی اشاره‌ای نشده است و به بیان سیاست‌های کلی بسنده شده است.

- «تجزیه و تحلیل خطا در استفاده از زمان دستوری زبان فرانسه توسط فارسی‌زبانان با دانش زبان انگلیسی» (۱۳۹۰) با تمرکز بر موضوع تداخل زبانی، به ارائه راهکارهایی برای گذر زبان‌آموزان زبان فرانسه از این چالش پرداخته است.

- «تحلیل الأخطاء اللغوية لدارسی اللغة العربية للمستوى الرابع من الطلبة الكورین» (۲۰۱۵م). اثر العجرمی و بیدس از دانشگاه اردن که در این مقاله، با تکیه بر روش تحلیل خطای مقابله‌ای، خطاهای زبانی عربی‌آموزان گُره‌ای در سطح مهارت شنیداری و نگارش را تحلیل کرده‌اند. ایشان ضمن اشاره به پیشتازی علمای عرب در تحلیل خطاهای زبانی، از طریق توصیف و تحلیل خطاهای آوایی، نگارشی، معنایی و صرفی- نحوی، عواملی چون محدود بودن دایره لغات عربی‌آموزان غیر عرب‌زبان و غلبه تأثیر زبان مادری بر غیرمادری، ویژگی منحصر به فرد آوهای حروف عربی و دستور زبان خاص این زبان را از جمله موارد تأثیرگذار در بروز خطا بر شمرده‌اند و بر نقش معلم و آشنایی وی با تفاوت‌های بین‌زبانی، تکیه بر تفاوت‌های آوایی بین‌زبانی، توجه به آموزش درون‌آزمایشگاهی، استفاده از ابزار کمک آموزشی جدید و کاربرست نظریات و تکنیک‌های جدید را به عنوان راهکار معرفی کرده‌اند.

- «تحلیل الأخطاء اللغوية بين دارسی اللغة العربية بجامعة برونای» (۲۰۰۳م). اثر حسن عبدالمقصود که پس از توصیف خطاهای شایع بین عربی‌آموزان دانشگاه برونای در دارالسلام، بسامد بیشتر خطاها بین دانشجویان این دانشگاه را به ترتیب مربوط به خطاهای نحوی، روشی، صرفی، واژگانی و آوایی طبقه‌بندی کرده است و مهم‌ترین عوامل زمینه‌ساز را تفکر زبان‌آموزان به زبان مادری برای بیان معنایی به زبان مقصد، نیاز ایشان به راهنمایی و نبود توجه کافی به آموزش مهارت‌های زبانی برمی‌شمارد و در زمینه راهکار، بهینه‌سازی

محتوای آموزشی، روش تدریس، توزیع ساعات درسی و مهارت معلم مربوط را پیشنهاد می‌کند.

- «تحلیل الأخطاء السمعية في مستوى الأصوات المفردة - الفونيمات - عند متعلمي اللغة العربية من الناطقين بغيرها» اثر فيصل صفا و محمد أبوعيد از دانشگاه یرموک که در مطالعه خطاهای شنیداری عربی‌آموزان غیر عرب‌زبان، بر روش تحلیل خطا شامل سه مرحله توصیف، تحلیل و راهکار تکیه کرده‌اند و پس از توصیف خطاها و اشاره به تأثیر زبان مادری در بروز خطاهای آوایی زبان دوم، کاربرست نظام الفبای صوتی بین‌المللی که برای هر صوت یک نشانه دارد و نیز کاربرست روش‌های جدید و به‌روز در آموزش زبان دوم را در رفع خطاها مفید و مؤثر دانسته‌اند.

- «تحليل الأخطاء الصرفية للناطقين بغير العربية في ضوء تقاطعاتها اللغوية» (۲۰۱۲م). اثر سهی نعمة و جميلة أبو مغمم در این مقاله با استفاده از روش تحلیل خطا، تأثیر خطاهای صرفی بر نظام زبانی را بررسی کرده‌اند و آن را سرمنشاء خطاهای دیگر دانسته‌اند و علت برخی از خطاهای صرفی را تکیه بر روش‌های تدریس قدیمی عنوان کرده‌اند. در عین حال، ایشان بر ضرورت آموزش همزمان سطوح صوتی، صرفی، نحوی، معنایی، املائی و تمرین زیاد در زمینه اشتقاق، تأنیث و تذکیر و نیز تعریف و تنکیر تأکید دارند که بیشترین خطاهای صرفی زبان‌آموزان را تشکیل می‌دهند.

مقالات و پژوهش‌های متعددی از این دست وجود دارد که هر یک روش تحلیل خطا را از یک منظر و بین زبان‌های مختلف به کار برده‌اند. با این حال، درباره کاربرست این روش در زمینه آموزش ترجمه و بین دو زبان فارسی و عربی تاکنون پژوهشی نشده است؛ امری که ضرورت انجام مقاله حاضر را یادآور می‌شود.

۱. روش تحلیل خطا

روش تحلیل خطا (EA) در دهه هفتم قرن بیستم (۱۹۶۰م.) به وسیله کوردر و همکارش به عنوان روشی جایگزین برای تحلیل مقابله‌ای (با کارکرد پوشش خلأهای روش تحلیل تقابلی در زمینه خطاهای زبان آموزان زبان دوم) بنیان گذاشته شد. اهداف پیش روی این روش به ترتیب اهمیت عبارتند از: شناخت راهبردهای مورد استفاده زبان آموز در یادگیری زبان، شناخت علل خطاهای زبان آموز به عنوان اولین قدم در رفع آن و کسب اطلاعاتی پیرامون مشکلات رایج در یادگیری زبان به عنوان هدف آموزش یا آمادگی برای آموزش (Corder, 1967: 61-70). تحلیل خطا یک روش پسینی است و پس از آموزش و به منظور رهیافت به نقاط ضعف روش تدریس به کار بسته می‌شود (Adrianadi, 2015: 121).

تحلیل خطا شامل سه مرحله است: شناخت، توصیف و تحلیل. این سه مرحله به طور منطقی بر یکدیگر تکیه دارند. شناخت خطاهای زبان آموز به میزان زیادی بر تفسیر درست اهداف پژوهشگر مبتنی است و فقط پس از شناخت هدف است که می‌توان وارد مرحله توصیف شد. در صورتی که هدف از پژوهش، تبیین علل و میزان ناتوانی زبان آموز در درک پیام کلام یا متن باشد، بهترین الگوی نظری برای توصیف خطا، دانش نحو است؛ زیرا این دانش ارتباط معنایی اجزای جمله را با استفاده از مجموعه قواعدی روشن توضیح می‌دهد. در مرحله تحلیل، خطا ممکن است ناشی از یک مشکل زبانی و یا به عبارت دیگر، ناشی از بی‌توجهی زبان آموز به قواعد زبانی در هنگام ساخت جمله و یا احتمالاً ناشی از مشکل زبانی- روان‌شناختی و مربوط به مسائلی تشخیص داده شود که زبان آموز را به سمت بی‌توجهی عمدی یا سهوی نسبت به قواعد نحوی در زبان هدف سوق داده است (ر.ک؛ صینی و دیگران، ۱۹۸۲م.: ۱۴۳-۱۴۴).

روش تحلیل خطای ترجمه (ETA: Error Translation Analyses) یکی از روش‌های کاربردی در این زمینه است که خطاهای ترجمه را از نقطه نظر طبقه‌بندی زبان‌محور به خطاهای مرتبط با املا، کلمات، خطاهای لغوی شامل خطاهای لغوی میان‌زبانی و درون‌زبانی و نیز خطاهای توسعه‌ای و از نقطه نظر طبقه‌بندی فرایندمحور به حذف، اضافه، جایگزینی و تبدیل تقسیم می‌کند (Keshavarz, 2015: 82-120).

۲. نمودار درختی تحلیل خطا (Error Analysis)



۳. توانش ترجمه

مفهوم «توانش ترجمه» شامل زیرمؤلفه‌های توانش زبانی، توانش متنی، توانش کاربردی و توانش راهبردی است. از این چهار مؤلفه، به عنوان سرنخی برای دنبال کردن مسیرهای تحقیق و توسعه در ارزشیابی ترجمه یاد می‌شود (Claudia & Holly, 2009: 31-37).

۱- توانش زبانی: دانش واژگانی، توانش کار با فرهنگ‌های لغت، دانش صرفی و ساختاری واژگان، دانش نحوی و ساختار جمله در زبان هدف.

۲- توانش متنی: توانش کنار هم قرار دادن ایده‌ها به عنوان یک متن، رعایت پیوستگی متن، توانایی استفاده از ابزار زبانی برای پیوند جملات و ایده‌ها، توانایی حفظ معنای متن و توانایی سازماندهی یک متن در مناسب‌ترین شیوه برای تحقق اهداف متن در جامعه هدف.

۳- توانش کاربردی: به توانش بیانی و توانش زبان‌شناسی اجتماعی تقسیم می‌شود. منظور از توانش بیانی، دانش کاربست زبان در بازآفرینی کارکردهای مختلف متون (اطلاعیه، عذرخواهی، گزارش، فراخوان و...) است. منظور از توانش اجتماعی نیز دانش گونه‌های زبانی (تعیین گویش فردی، گونه منطقه‌ای و ملی) و دانش مرجع فرهنگی است؛ به عبارت دیگر، مترجم حرفه‌ای از توانایی انتقال لحن متن و رعایت فضایی که متن مبدأ در آن نوشته شده، برخوردار است.

۴- توانش راهبردی: با روش عملکرد مترجم در انجام وظیفه ترجمه و سازوکارهای انتخابی وی در رفع مشکلات ترجمه سروکار دارد. استفاده بهینه از همه امکانات موجود برای یافتن معنای واژگان و اصطلاحات (فرهنگ‌های لغت، صفحات وب، جستجوهای پیشرفته، مشورت با کارشناسان تخصص‌های مرتبط با متن و...)، توانایی پذیرش یا رد یک معادل برای عبارتی در متن مبدأ، توانایی انتخاب درست‌ترین معادل از بین چند معادل، توانایی انجام کار گروهی و مدیریت زمان از زیرمؤلفه‌های این توانش به‌شمار می‌روند.

بررسی‌ها نشان می‌دهد که یکی از علل خطاهای حین یادگیری زبان دوم، خطاهای ناشی از کم‌دانشی نسبت به قواعد نحوی زبان هدف است. چامسکی از این خطاها با عنوان

خطاهای توانشی یاد می‌کند (Adrianadi, 2015: 121-122). تحلیل این خطاها به مدرسان در کشف علل بروز این خطاها و راهکارهای خروج از آن‌ها و سرانجام، ارتقای سطح توانش ترجمه زبان‌آموزان کمک می‌کند.

۴. وضعیت فعلی آرایش دروس ترجمه در دوره کارشناسی رشته زبان و ادبیات عربی

با مراجعه به برنامه مصوب مذکور، وضعیت دروس مرتبط با توانش ترجمه عربی - فارسی را به این ترتیب می‌یابیم:

از بین ۳۴ واحد پایه الزامی در این رشته، ۲ واحد به درس فن ترجمه و ۴ واحد به دروس ترجمه از عربی به فارسی و ترجمه از فارسی به عربی اختصاص دارد و چنانچه با احتساب درس نگارش به عنوان نوعی ترجمه از فارسی به عربی، ۶ واحد اختصاص یافته به دروس نگارش ۱، ۲ و ۳ را به این تعداد واحد بیافزاییم، جمعاً ۱۲ واحد درسی معادل حداکثر ۳۵۲ ساعت از مجموع حداکثر ۴۳۵۲ ساعت درسی دوره کارشناسی رشته زبان و ادبیات عربی در این برنامه، به یادگیری اصول و تمرین برگردان فارسی به عربی و برعکس اختصاص یافته است (ر.ک؛ برنامه مصوب، ۱۳۸۹: ۶).

دروس پایه کارشناسی الزامی زبان و ادبیات عربی در برنامه مصوب سال ۱۳۸۹ وزارت علوم

ردیف	نام درس	Zoom Out				پیش نیاز
		واحد	نظری	عملی	جمع	
۱	نگارش ۱	۲	۲	۰	۲	
۲	آزمایشگاه ۱	۲	۲	۰	۲	
۳	گفت و شنود ۱	۲	۲	۰	۲	
۴	نگارش ۲	۲	۲	۰	۲	نگارش ۱
۵	آزمایشگاه ۲	۲	۲	۰	۲	آزمایشگاه ۱
۶	گفت و شنود ۲	۲	۲	۰	۲	گفت و شنود ۱
۷	نگارش ۳	۲	۲	۰	۲	نگارش ۲
۸	آزمایشگاه ۳	۲	۲	۰	۲	آزمایشگاه ۲
۹	گفت و شنود ۳	۲	۲	۰	۲	گفت و شنود ۲
۱۰	ترجمه از عربی به فارسی	۲	۲	۰	۲	
۱۱	ترجمه از فارسی به عربی	۲	۲	۰	۲	
۱۲	روش تحقیق و مآخذشناسی	۲	۲	۰	۲	
۱۳	فن ترجمه	۲	۲	۰	۲	
۱۴	خواندن و ترجمه متون مطبوعاتی عربی	۲	۲	۰	۲	
۱۵	ترجمه قرآن کریم	۲	۲	۰	۲	
۱۶	قرائت و ترجمه متون تفسیری	۲	۲	۰	۲	
۱۷	متون حدیث و نهج البلاغه	۲	۲	۰	۲	
	جمع	۳۴	۳۴	۰	۳۴	

خواندن و ترجمه متون مطبوعاتی عربی و قرائت و ترجمه متون تفسیری نیز هر یک ۲ واحد را به خود اختصاص می دهند. با این حال، مورد اخیر بیش از آنکه یک واحد ترجمه محسوب شود، واحد متون است و هرچند در آشنایی اولیه با متون دینی مؤثر است، ولی تمرین ترجمه در این بخش انجام نمی شود. این واحدهای درسی معمولاً تا پایان ترم ششم به تمامی به دانشجویان ارائه می شود. رویکرد دانشگاه‌ها در زمان ارائه هر یک از این دروس متفاوت است؛ به عنوان مثال، دانشگاه تهران ارائه واحدهای مربوط به ترجمه متون را از ترم ۴ با ارائه درس روزنامه‌ها و مجلات عربی آغاز می کند. فن ترجمه و انشاء ۱ در ترم ۵، انشاء ۲ و ترجمه از عربی به فارسی و برعکس (۳ واحد) در ترم ۶ و نامه‌نگاری،

خلاصه‌نویسی و انشاء ۳ نیز در ترم ۷ ارائه می‌شود (ر.ک؛ پرتال دانشگاه تهران). البته دانشگاه‌ها در زمان ارائه دروس در برنامه مصوب دانشگاه جابجایی‌هایی نیز انجام می‌دهند.

این دروس در دانشگاه خوارزمی با درس فن ترجمه، خواندن و ترجمه متون مطبوعاتی عربی و نگارش ۱ در ترم چهارم آغاز و به ترتیب، با ارائه نگارش ۲، ترجمه از فارسی به عربی و ترجمه از عربی به فارسی در ترم پنجم و نگارش ۳ و قرائت و ترجمه متون تفسیری در ترم ششم دنبال می‌شود و به پایان می‌رسد (ر.ک؛ پرتال دانشگاه خوارزمی).

در دانشگاه الزهراء نیز دروس مرتبط با ترجمه، با درس ارائه فن ترجمه در ترم سوم آغاز می‌شود و با ارائه دروس ترجمه از عربی به فارسی در ترم چهارم، نگارش ۱ در ترم پنجم و دروس نگارش ۲، ترجمه از فارسی به عربی و قرائت و ترجمه متون تفسیری در ترم ششم پیگیری و با ارائه دروس خواندن و ترجمه متون مطبوعاتی و نگارش ۳ در ترم هفتم به پایان می‌رسد (ر.ک؛ پرتال دانشگاه الزهراء).

در دانشگاه علامه طباطبائی این دروس به صورت هم‌زمانی ارائه می‌شود، بدین ترتیب که ارائه دروس مربوط با دروس نگارش ۱، ۲ و ۳ در کنار دیگر دروس مهارت‌زبانی مربوط از ترم اول تا سوم ارائه می‌شود. در ترم سوم، فن ترجمه، قرائت و ترجمه متون مطبوعاتی نیز تدریس می‌شود. دروس ترجمه از عربی به فارسی و ترجمه از فارسی به عربی نیز هم‌زمان در ترم پنجم ارائه و تدریس می‌شود (ر.ک؛ پرتال دانشگاه علامه طباطبائی).

بنا بر مندرجات برنامه مصوب وزارت علوم، سرفصل درس فن ترجمه، آشنایی با مباحث نظری مربوط به ترجمه، فراگیری ترجمه معادله‌ای جملات فارسی و عربی و تمرین ترجمه متون ساده عربی و فارسی است (ر.ک؛ برنامه مصوب، ۱۳۸۹: ۲۲). در این بخش، پس از ارائه مباحث نظری برای آشنایی دانشجویان با انواع ترجمه و مزایا و معایب آن، به فراگیری روش‌های برگردان انواع جملات از فارسی به عربی و برعکس پرداخته می‌شود. این کار فرصت بیشتری را در درس ترجمه عربی به فارسی و ترجمه از فارسی به عربی برای تمرین هرچه بیشتر در اختیار اساتید و دانشجویان قرار می‌دهد. با توجه به هدف

ترسیم شده در این بخش، روشن می‌شود که لازم است درس فن ترجمه قبل از دیگر دروس مرتبط با ترجمه ارائه شود.

سرفصل درس ترجمه از عربی به فارسی، بنا بر برنامه مصوب وزارت علوم، گزیده‌هایی از متون مختلف تخصصی است (ر.ک؛ همان: ۱۹). طبعاً زمان اختصاص یافته به آموزش ترجمه انواع متون تخصصی عربی به فارسی بسیار کم و محدود است. هرچند برخی از اساتید معتقدند نظر به تمرکز اصلی رشته زبان و ادبیات عربی بر متون ادبی و فرعی بودن ترجمه در این رشته، لازم است پیگیری کار و تمرین بیشتر بر عهده دانشجوی این رشته گذاشته شود. با این حال، تعدد متون تخصصی، اعم از سیاسی، اقتصادی، تاریخی، جغرافیایی و ادبی و نیز اسناد، مدارک و آگهی‌های تبلیغاتی و اختصاص حداکثر ۳۲ ساعت به همه این متون فرصت کافی را برای آموزش مفید در اختیار استاد و دانشجو قرار نمی‌دهد. لذا اساتید در این بخش معمولاً به متون ادبی اکتفا می‌کنند. با توجه به آسان‌تر بودن ترجمه از زبان خارجی به زبان مادری برای زبان آموز، ارائه این واحد درسی قبل از درس ترجمه از فارسی به عربی منطقی به نظر می‌رسد.

هدف از درس ترجمه از فارسی به عربی در برنامه مصوب وزارت علوم، کسب مهارت در ترجمه انواع متون تخصصی، از قبیل متون سیاسی، فرهنگی، حقوقی، اقتصادی، اسناد و نیز ترجمه شفاهی عنوان شده است (ر.ک؛ همان: ۲۰). دستیابی به چنین هدف بزرگی به نظر چندین برابر دشوارتر از هدف پیشین و تقریباً ناممکن به نظر می‌رسد؛ زیرا روشن است که ارائه دروس کارگاهی، به‌ویژه دروس نیازمند کار شفاهی بسیار زمان‌بر است. لذا اساتید معمولاً در زمان اختصاص یافته به این ماده درسی بر متون عادی و متون ادبی آسان تمرکز می‌کنند.

با توجه به تخصصی بودن متون مطبوعاتی، لازم است این واحد درسی پس از درس ترجمه از عربی به فارسی ارائه شود. هرچند هدف ترسیم شده برای این واحد درسی نیز بسیار گسترده و شامل کسب مهارت در ترجمه انواع متون رسانه‌ای، اعم از سیاسی، اقتصادی، هنری، ورزشی و غیره است. نظر به نیاز به صرف زمان زیادی برای آموزش این

متون، معمولاً حتی در سطح مقدماتی، در این درس بر متون سیاسی تمرکز می‌شود. شاید بتوان گفت متون سیاسی بیش از دیگر متون در دانشگاه‌ها مورد توجه است. حتی شاهد هستیم برخی اساتید واحدهای اولیه آزمایشگاه را به تدریس خیر اختصاص می‌دهند که کار ناصوابی است.

طبق برنامه مصوب وزارت علوم، هدف از دروس نگارش ۱، ۲ و ۳، کسب مهارت نوشتن متن به زبان عربی از سطح ساده تا پیشرفته است، به طوری که از جمله سرفصل‌های درس نگارش ۳، نوشتن متون پیچیده و پیشرفته ذکر شده است. سطح توانش ترجمه دانشجویان، امکان تحقق این هدف را تأیید نمی‌کند. این امر با برگذاری آزمونی در سطح دانشجویان موفق دانشگاه‌های تهران، علامه و الزهراء سنجیده شده است که در ادامه خواهد آمد. به هر ترتیب، از آنجا که نگارش یکی از چهار مهارت زبانی است، لازم است آموزش و تمرین آن همگام با دیگر مهارت‌های زبانی و در سطوحی متناسب و همخوان با توانش مورد انتظار از دانشجو ارائه شود. با این حال، نظر به نیاز به صرف وقت زیاد برای کسب توانش نگارش متون پیشرفته عربی، لازم است وقت بیشتری به این کار اختصاص یابد.

به نظر می‌رسد یکی از مشکلات این بخش، روش ارائه آن است. از آنجا که هدف از درس انشاء در زبان فارسی، کسب توانش زیبانویسی و پردازش موفق یک موضوع است، دیده می‌شود که در دروس نگارش نیز همین توقع از دانشجوی زبان عربی می‌رود. حال آنکه قدم اول در یادگیری نگارش به زبان خارجی، فراگیری درست‌نویسی است. لذا واگذاری یک موضوع به دانشجو و تکلیف او به نگارش متنی در آن زمینه، برای آموزش درس نگارش عربی منطقی به نظر نمی‌رسد و شاید بتوان با هدف گذاری این درس به نحوی مشابه درس ترجمه از فارسی به عربی، از حجم این مشکل کاست.

۵. تحلیل خطای ترجمه دانشجویان رشته زبان و ادبیات عربی

پژوهشگران مقاله حاضر، برای بررسی خطاهای دانشجویان رشته زبان و ادبیات عربی، آزمونی را با توجه به انواع خطاهای زبان‌محور و فرایندمحور طراحی و آن را در میان مجموعه نمونه پژوهش اجرا کرده‌اند.

۱-۵. مجموعه نمونه

افراد مجموعه نمونه از میان زبان‌آموزان برتر ترم‌های ششم و هشتم دوره کارشناسی رشته زبان و ادبیات عرب از سه دانشگاه تهران، الزهراء و علامه طباطبایی انتخاب شدند تا میزان توفیق روش‌های تدریس ترجمه را با درصد خطای کمتری بتوان بررسی کرد.

۲-۵. شرایط آزمون

- در اجرای آزمون، به موضوع شرایط پیرامونی دقت و تلاش شد تا شرایط آزمون به استاندارد نزدیک باشد.

- اجازه استفاده از فرهنگ‌های لغت به افراد حاضر در آزمون داده شد.

- آزمون شامل دو قطعه کوتاه ادبی برای ترجمه از عربی به فارسی، یک قطعه کوتاه در موضوع عمومی برای ترجمه از فارسی به عربی و دو خبر متوسط برای ترجمه از عربی به فارسی است.

۳-۵. انجام آزمون

معیار اصلی سنجش خطاهای زبانی، معیار «صحت» است. تشخیص خطا به طور کلی از طریق مقایسه با استاندارد صورت می‌گیرد. از دیدگاه لنگهاوزن، این استاندارد همان زبان معیار است. راه تشخیص خطاهای نحوی، معنایی، آوایی و غیره، مقایسه عبارت و واژگان با قواعد زبان معیار است (ر.ک؛ دوستی‌زاده و فرقانی تهرانی، ۱۳۹۰: ۵۳).

برای نیل به این هدف، آزمونی طبق مؤلفه‌های روش تحلیل خطا، شامل دو قطعه کوتاه ادبی برای ترجمه از عربی به فارسی، یک قطعه کوتاه در موضوع عمومی برای ترجمه از فارسی به عربی و دو خبر متوسط برای ترجمه از عربی به فارسی طراحی شد. اهداف کلی و تفصیلی این آزمون به شرح زیر است:

* هدف کلی

بررسی میزان توانمندی زبان‌آموزان در ارائه ترجمه موفق.

* اهداف تفصیلی

- بررسی میزان مراجعه زبان‌آموزان به فرهنگ لغت و میزان توانایی آنان در استفاده درست از آن.

- بررسی میزان آشنایی زبان‌آموزان با ساختار جمله و قواعد نحوی.

- تشخیص انواع خطاهای زبان‌آموزان در ترجمه متن از عربی به فارسی و فارسی به عربی و فراوانی آنها.

- علت‌یابی بروز خطاهایی با فراوانی بالا.

- فراهم آوردن امکان ارائه راهکارهایی برای رفع خطاها و بهبود سطح توانایی زبان‌آموز در ترجمه متون از عربی به فارسی.

در این بخش، جداگانه به بخش‌های مختلف آزمون (شناخت، توصیف و تحلیل) پرداخته می‌شود.

۶. ترجمه متون ادبی از عربی به فارسی

۶-۱. مرحله شناخت

دو بند از آثار منفلوطی (ر.ک؛ المنفلوطی، ۱۹۹۷م: ۸۶-۸۷) برای سنجش توانش ترجمه (عربی-فارسی) در اختیار زبان‌آموزان قرار گرفت:

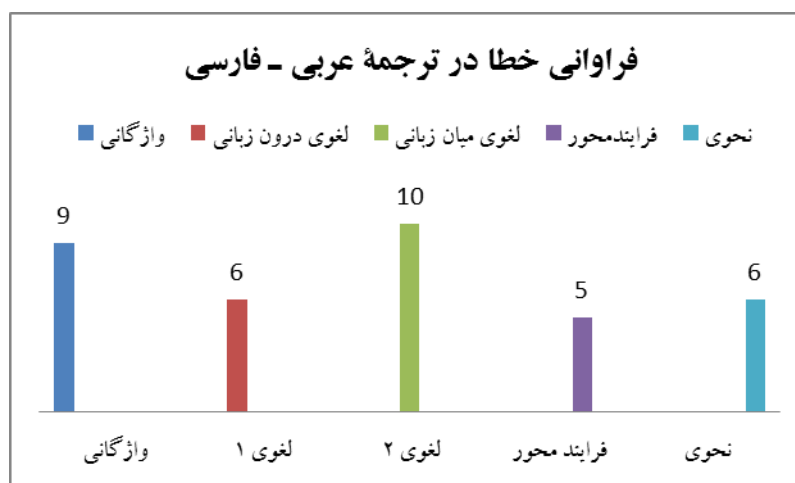
متن ادبی (ترجمه از عربی به فارسی)

۱. هكذا لم ينتفع المسكين بنفسه بعد اليوم، فقد ذهب من الحزن إلى أبعـد مذاهبه حتى نال منه ما لم ينل كثر الغداة ومر العشى. فأصبح من يراه في طريقه يرى رجلاً بانساً منكوباً مشرد العقل، يهيم على وجهه آتاه الليل وأطراف النهار بين الغابات والمحرجات، وفوق ضفاف الأنهار، ونحت مشارف الجبال، بأنس بالوحوش أنس العشير بعشيره، ويفر من الناس إن دنوا منه فرار الإنسان من الوحش، ويرد المناهل مع الطباء واليعاقير، تمّ يصدر إذا صدرت معها.

۲. حدثني عنه... هل يذكرني كما أذكره؟ وهل يحفظ عهدي كما أحفظ عهده؟ وهل يجلس إليك حيناً، فيسألـك عني كما أسألك عنه؟ فإن فعل، فقل له: إن ابنته جميلة جداً جمال الأبتسامه الحائرة في فم الحسناء، وبضياء بياض القطرة الصافية في الزنبقة الناصعة تحت الأشعة الساطعة. وقل له: إنها لا تهتف باسم غير اسمه، ولا تبسم لرسم غير رسمه، وإنه إن رآها أغنته رؤيتها عن المرأة المجلوة، لأنه يرى صورته في وجهها كما تشابه الدبستان المصويتان في قالب واحد.

۲-۶. مرحله توصیف

نمودار زیر بیانگر انواع خطاهای زبان آموزان در ترجمه متن ادبی فوق است:



۶-۳. مرحله تحلیل

با توجه به جدول و نمودار فوق، بیشترین خطای دانشجویان در ترجمه متون ادبی از عربی به فارسی، مربوط به خطاهای میان‌زبانی و واژگانی است. این خطاها معمولاً ناشی از ناآشنایی با واژه‌هاست که موجب شده زبان آموز واژه‌ای از زبان هدف (زبان مادری خود) را به ترجمه وارد کند. وجود واژه‌های مشترک لفظی بین عربی و فارسی که معانی متعددی دارند، منجر به کار بست معنای فارسی واژه به جای معنای عربی آن در متن ترجمه شده است. ترجمه مستقیم اصطلاحات نیز یکی دیگر از خطاهای لغوی میان‌زبانی است که زبان‌آموزان بدان دچار شده‌اند. نکته درخور توجه در این بین، مراجعه نکردن زبان‌آموزان به فرهنگ لغت، به‌رغم در اختیار داشتن آن در مدت طول زمان آزمون است. تنها مرجع ایشان در جستجوی واژگان، فرهنگ‌های لغت موجود در فضای اینترنت و اپلیکیشن‌های نصب‌شده روی گوشی‌های همراه آنان است. به نظر می‌رسد که دانشجویان با مراجعه به این امکانات، خود را از مراجعه به فرهنگ لغت بی‌نیاز می‌بینند، حال آنکه مزیت کتاب‌های فرهنگ لغت سنتی نسبت به نظایر اینترنتی خود این است که مراجعه به کتاب‌های فرهنگ لغت سنتی این امکان را فراهم می‌کند که زبان‌آموز بتواند در عین جستجوی معادل واژه مورد نظر خود، با واژگان هم‌ریشه واژه مورد نظر نیز آشنا شده، اصطلاحات موجود ذیل آن واژه را نیز بیاموزد و چنانچه معنای اصطلاحی واژه مورد نظر باشد، آن را دریابد. همچنین، در این کتاب‌ها، معادل‌های متعدد و گاه پرتعدادی را در اختیار می‌گذارند که شخص می‌تواند با ملاحظه آن‌ها در کنار هم، بهترین گزینه را برای متن خود انتخاب کند.

۷. ترجمه متن عادی از فارسی به عربی

۷-۱. مرحله شناخت

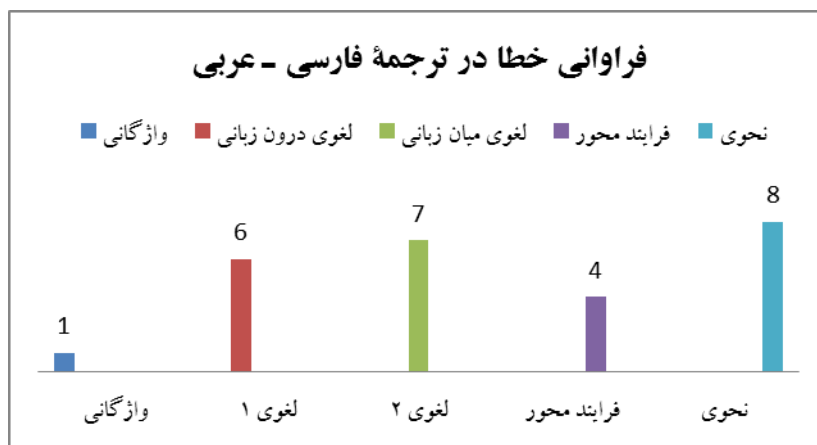
متن عادی زیر حاوی عباراتی است که زبان‌آموز برای نگارش آن به عربی، گاهی نیازمند آشنایی با ساختار جمله عربی و دانش نحو است:

متن عادی (ترجمه از فارسی به عربی)

هر روز که از خانه به محل کار می‌روم، سر راه به مردم نگاه می‌کنم و از خود می‌پرسم چه چیزی باعث می‌شود آن‌ها هر روز صبح زود رختخواب گرم خود را بگذارند و راهی کار شوند؟ به نظر می‌رسد برخی از آنان ثروتمند باشند. با این حال آنها هم مثل بقیه رفتار می‌کنند. برخی پیاده و برخی سواره اند. همه عجله دارند. انگار اصلاً همدیگر را نمی‌بینند. ۲ دقیقه یا به عبارت دیگر ۱۲۰ ثانیه ایستادن پشت چراغ قرمز برایشان عذاب الیم است. با خود می‌گویم: آیا همیشه همینطور بوده است؟ آرامش کجاست؟ ما به کجا می‌رویم؟ ای کاش اینها خواب بود و ما وقتی می‌خواستیم سر کار برویم با شادی و آرامش از میان دشت‌های پر گل می‌گذشتیم و لباس‌هایمان به جای دود بوی گل می‌داد. می‌رسم سر چهارراه، می‌پیچم دست راست. دارم می‌رسم. خدا کند یک روز وقتی دستگیره در را می‌چرخانم، روی برویم یک باغ پر گل ببینم.

۲-۷. مرحله توصیف

نمودار زیر بیانگر انواع خطاهای زبان‌آموزان در ترجمه متن فوق است:



۳-۷. مرحله تحلیل

بنا بر جدول و نمودار فوق، بیشترین خطای صورت گرفته در بخش ترجمه فارسی-عربی مربوط به خطاهای نحوی و لغوی میان‌زبانی است. برای ترجمه یک متن از فارسی به

عربی، لازم است ضمن آشنایی با ساختار جمله عربی، با نگاهی معنامحور به دانش نحو، از این دانش در نگارش جمله عربی کمک گرفت. از آنجا که زبان آموزان نحو را برای نحو می‌خوانند و گاهی رویکرد اساتید نحو نیز همین است، زبان آموز به‌رغم توانمندی نحوی، از کاربرد این توانش در ترجمه به عربی ناتوان است. خطاهای لغوی در رتبه‌های پس از خطای نحوی جای گرفته‌اند. ناتوانی در معادل‌یابی و انتخاب معادل صحیح از میان گزینه‌های موجود در رأس این خطاها به چشم می‌خورد. زبان آموز که تجربه متن خوانی اندکی دارد و ضمن احساس ضعف در فرهنگ‌های لغت فارسی - عربی، غالباً اهتمام خود را به فرهنگ‌های لغت مجازی معطوف داشته‌است و از سوی دیگر، به جای تمرین درست‌نویسی در مراحل اولیه درس نگارش عربی، در اقدامی مشابه کلاس‌های انشاء در زبان فارسی، زیبانویسی را در زبان عربی تمرین می‌کند و تلاش می‌کند خیال خود را تقویت و گسترش دهد، از کسب مهارت لازم برای عربی‌نویسی بازمی‌ماند و در هنگام ترجمه از فارسی به عربی، بیشتر به ترجمه مستقیم عبارات می‌پردازد.

۸. ترجمه متن مطبوعاتی از عربی به فارسی

۸-۱. مرحله شناخت

دو خبر سیاسی زیر برای آزمون توانش ترجمه زبان آموزان در زمینه متون مطبوعاتی در اختیار ایشان قرار داده شد:

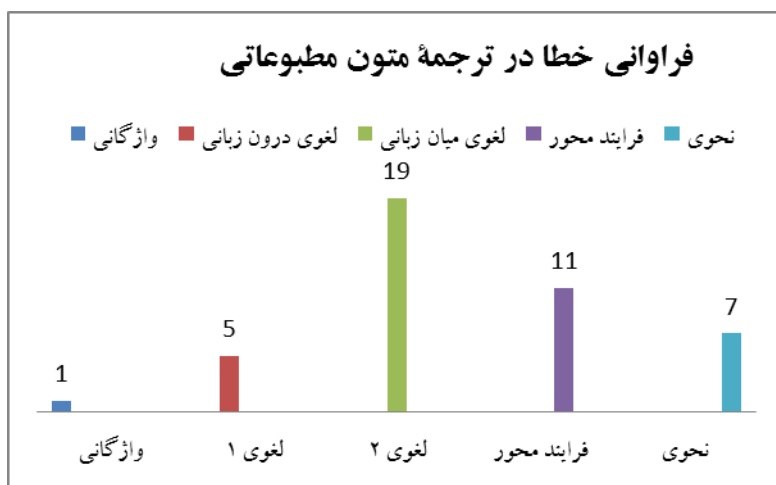
هتن سیاسی (ترجمه از عربی به فارسی)

۱. نقلت وكالة آرا للأخبار المحلية الأفغانية أن: تنظيم داعش نبتى مسؤولية الاعتداءات الدموية مدعية مقتل وإصابة ١٥٠ من الشيعة! إلى ذلك أعلنت وزارة الصحة الأفغانية ارتفاع حصيلة ضحايا الهجوم المزدوج إلى 212 قتيلاً و ٨٧ جريح معظمهم من المدنيين والطواقم الصحفية. وبحسب المصادر الأمنية الأفغانية، قام مهاجم انتحاري بتفجير نفسه داخل نادي رياضي أثناء تجمع العشرات لمشاهدة مباراة للمصارعة، ولدى تجمع المواطنين والطواقم الصحفية قام انتحاري آخر بالنقل بين الجموع وفجر نفسه ما أدى لسقوط العشرات بين قتل وجريح. وأكد لطف الله نجفى زاده المدير العام لقطاع طلوع نيوز الإخباري بأ مصرع الصحفيين وقال فى تغريدته على حسابه فى تويتر: لقد خسرنا اثنين من أفضل صحفيينا فى هجوم أمس بكاپول، لا يوجد كلمة تعبر فيها عن المآل! وتدد الرئيس الأفغانى محمد اشرف غنى بالاعتداء الإرهابى المزدوج فى كابل واعتبره هجوماً على حرية التعبير وجريمة بحق الإنسانية.

٢. داعش التنظيم سبتهى قرياً ودولته وخلالته احطت فى مطلقها، الا ان جرائمه ووحشيته سظل فى البال والزلال الثقافى والاجتماعى والديموقراطى الذى أحدثه سبتهى فى الذاكرة؛ ذلك ان نسج المجتمع العربى تغير وشهد تطهيرات عرقية ودينية على يد الداعشين فالعراقيون الايزيديون تعرضوا لاسوأ الجرائم والتكيل ومسيحور الموصل للاضطهاد وللتهجير والسورين الاثوريون للتطهير وللتهجير. واقع المجتمعات العربية والمتطقة فى مرحلة ما بعد داعش «سيكون مختلفاً عن مرحلة ما قبل داعش»، اذ ان الجماعات التى استهدفتها «داعش» تضالمت وربما البعض منها قاربت الازمحلال، ناهيك بالآثار الضمية التايضة فى قلوب العراقيين والسورين والاردنيين واليبين الذين تعرضوا لوحشية «داعش» مباشرة. سيزول «داعش»، ولكن المجتمع العربى سحتاج الى وقت طويل ربما الى عقود للشفاء من الجراح والتدوب التى احدثتها التنظيم الارهابى فى نسج هذا المجتمع ومداداة ذلك تتطلب مصارحة ومساءلة ومحاسبة على الصعيد السياسى والاجتماعى والثقافى فى الدول العربية لازالة الاسباب التى جعلت الارض العربية خصبة للاصوليات وللتنظيمات التكفيرية الارهابية.

۲-۸. مرحله توصیف

نمودار زیر بیانگر خطاهای زبان‌آموزان در ترجمه خبرهای فوق است:



۳-۸. مرحله تحلیل

با توجه به داده‌های جدول و نمودار فوق، سهم عمده خطاهای زبان‌آموزان در ترجمه متون مطبوعاتی، مربوط به خطاهای لغوی میان‌زبانی و مشخصاً خطای وام‌گیری به دلیل ناآشنایی با معادل صحیح اصطلاح خبری موجود در متن خبر است. زبان‌آموزان علاوه بر وام‌گیری، به خطای فرایندمحور حذف روی آورده‌اند. برخی کُلّ خبر را بی‌ترجمه باقی گذاشته‌اند و برخی دیگر، بخش‌هایی را که نمی‌دانسته‌اند، حذف کرده‌اند و بقیه را ترجمه کرده‌اند که در نتیجه حاصل تفاوتی ایجاد نکرده، معنا منتقل نشده است. تمرین کافی در این زمینه راهگشاست. آشنایی با اصطلاحات خبری و تمرین درک مطالب خبری که گام‌های نخست ترجمه خبر به شمار می‌روند، در کمک به پوشش این خطاها نقش مؤثری دارند.

۹. راهکارها

پس از شناخت، توصیف و تحلیل خطای ترجمه دانشجویان، نوبت به ارائه راهکار می‌رسد. در واقع، همانگونه که پیش از این گذشت، روش تحلیل خطا، روشی پسینی برای کشف آسیب‌ها و با هدف رفع آن‌هاست. لذا بدون ارائه راهکار، فایده لازم کسب نخواهد شد. بدین منظور، با انجام پژوهش میدانی با ابزار پرسشنامه اقدام شد. جامعه آماری در این پژوهش، ۲۰ نفر از اساتید ترجمه از دانشگاه‌های مختلف الزهراء، علامه طباطبائی، خوارزمی، تربیت مدرس، تهران، دانشگاه شیراز و امام خمینی قزوین بوده‌اند. برای اطمینان از اینکه مهم‌ترین و صحیح‌ترین محتوا (ضرورت آیتم) انتخاب شده‌است، از شاخص نسبت روایی محتوا و برای اطمینان از اینکه آیتم‌های ابزار به بهترین نحو برای اندازه‌گیری محتوا طراحی شده‌اند، از شاخص پایایی محتوا استفاده شد و نسبت‌ها به ترتیب $CVR=0/86$ و $CVI=0/70$ محاسبه شد؛ به عبارت دیگر، روایی و پایایی پرسشنامه به تأیید اساتید متخصص ترجمه رسید. گزارش و تحلیل نتایج حاصل از پژوهش پرسشنامه‌ای به شرح زیر اعلام می‌شود.

۹-۱. بررسی میزان تأثیر متون نظم و نثر و انشاء و ترجمه از فارسی به عربی و برعکس و صرف و نحو در ایجاد توانمندی ترجمه

بیشترین تأثیر در ایجاد توانمندی ترجمه				
فرآوانی تجمعی	نمونه درصد فرآوانی	درصد فرآوانی	فرآوانی	بیشترین تأثیر در ایجاد توانمندی ترجمه
۲۵.۰	۲۵.۰	۲۵.۰	۵	متون نظم و نثر
۴۰.۰	۱۵.۰	۱۵.۰	۳	انشاء
۸۵.۰	۴۵.۰	۴۵.۰	۹	ترجمه از فارسی به عربی و برعکس
۱۰۰.۰	۱۵.۰	۱۵.۰	۳	صرف و نحو
	۱۰۰.۰	۱۰۰.۰	۲۰	جمع کل

جدول ۱: مشخصات توصیفی متغیر بیشترین تأثیر در ایجاد توانمندی ترجمه

با توجه به جدول بالا، بیشترین تأثیر بر توانمندی از دیدگاه اساتید، مربوط به واحد درسی «ترجمه از فارسی به عربی و برعکس» با ۴۵ و کمترین تأثیر مربوط به صرف و نحو و انشاء با ۱۵٪ است؛ به دیگر سخن، اساتید تمرین را مهم‌ترین عامل در افزایش توانمندی ترجمه و خوانش متن را دومین عامل مهم در این امر ارزیابی می‌کنند. لذا به عنوان یک راهکار و با توجه به محدودیت زمانی، علاوه بر توصیه به اساتید ترجمه برای اختصاص بخشی از زمان درسی به خوانش متون مفید و مؤثر و نیز تمرین درون کلاسی، دانشجویان را به تمرین هرچه بیشتر توصیه کنند.

۹-۲. بررسی میزان اهمیت عوامل مختلف در مهارت ترجمه

در جدول زیر، مشخصات آماری مربوط به میزان اهمیت هر یک از عوامل تأثیرگذار بر مهارت ترجمه نشان داده شده‌است:

مشخصات توصیفی			
انحراف استاندارد	میانگین	فراوانی	
۰.۶۰۴۸۱	۴.۵۵۰۰	۲۰	معرفی منبع درسی کارآمد و انتخاب متن مناسب برای ترجمه
۰.۲۲۳۶۱	۴.۹۵۰۰	۲۰	روش تدریس استاد
۰.۳۰۷۷۹	۴.۹۰۰۰	۲۰	تمرین دانشجو
۰.۵۲۳۱۵	۴.۸۰۰۰	۲۰	اختصاص ساعات کافی به درس ترجمه

جدول ۲: مشخصات توصیفی مربوط به عوامل مؤثر بر مهارت ترجمه

با توجه به جدول بالا، بیشترین میانگین مربوط به متغیر روش تدریس و کمترین میانگین مربوط به معرفی منبع درسی کارآمد و انتخاب متن مناسب برای ترجمه است. بنا بر نتایج حاصل، منابع درسی مفید هم‌اکنون در اختیار است و برای کسب نتیجه بهتر، لازم است اساتید روش مناسبی را در تدریس ترجمه داشته باشند. فعالیت استاد مربوط در زمینه ترجمه به وی این امکان را می‌دهد که توانمندی لازم را در دانشجو ایجاد کند و پرورش دهد. لذا توصیه می‌شود اساتید ترجمه از میان اساتید مترجم انتخاب شوند.

۹-۳. بررسی میزان اهمیت عوامل مختلف در هدف‌گذاری آموزش ترجمه

در جدول زیر، مشخصات آماری مربوط به میزان اهمیت هر یک از عوامل تأثیرگذار بر هدف‌گذاری آموزش نشان داده شده‌است:

مشخصات توصیفی			
انحراف استاندارد	میانگین	فراوانی	
۱.۲۹۲۶۹	۳.۲۵۰۰	۲۰	آشنایی اجمالی با همه مواد درسی
۰.۷۵۹۱۵	۴.۵۵۰۰	۲۰	آشنایی با مهارت‌های زبانی
۰.۵۸۷۱۴	۴.۱۵۰۰	۲۰	آشنایی با صرف و نحو، مهارت‌های زبانی
۰.۶۸۶۳۳	۴.۵۵۰۰	۲۰	آشنایی با صرف و نحو، متون، مهارت‌های زبانی

جدول ۳: مشخصات توصیفی مربوط به عوامل مؤثر بر هدف‌گذاری آموزش

با توجه به جدول بالا، بیشترین میانگین مربوط به متغیر «آشنایی با مهارت‌های زبانی» و «آشنایی با صرف و نحو، متون، مهارت‌های زبانی و ترجمه» و کمترین میانگین مربوط به «آشنایی اجمالی با همه مواد درسی» است.

مطابق نتایج فوق، اساتید درس صرف و نحو، متون و مهارت‌های زبانی را از مؤلفه‌های تأثیرگذار بر ایجاد توانمندی ترجمه ارزیابی می‌کنند و این بدان معناست که در آموزش مواد درسی فوق، می‌توان علاوه بر تمرکز بر هدف اصلی ارائه این درس، نگاهی معنامحور نیز به موضوعات درسی داشت؛ بدین معنا که به عنوان مثال، در تدریس نحو، علاوه بر تمرکز بر آموزش قواعد نحوی، این آموزش با رویکردی معنامحور صورت پذیرد.

۹-۴. بررسی روش‌های مناسب ارائه درس ترجمه

در جدول زیر، مشخصات آماری مربوط به میزان اهمیت هر یک از روش‌های مناسب ارائه درس ترجمه نشان داده شده‌است:

مشخصات توصیفی			
انحراف استاندارد	میانگین	فراوانی	
۰.۹۴۰۳۲	۴.۴۰۰۰	۲۰	تعیین موضوع برای ترجمه به وسیله دانشجو و اصلاح آن در کلاس
۰.۶۸۸۲۵	۴.۵۰۰۰	۲۰	آشناسازی دانشجویان با روش نگارش عبارات کلیدی پر کاربرد
۰.۷۵۳۹۴	۴.۴۰۰۰	۲۰	ارائه متون برای الگوبرداری
۰.۹۴۰۳۲	۴.۴۰۰۰	۲۰	تعیین موضوع برای ترجمه به وسیله دانشجو و اصلاح آن در کلاس

جدول ۴: مشخصات توصیفی مربوط به روش‌های مناسب ارائه درس ترجمه

با توجه به جدول بالا، بیشترین میانگین مربوط به روش آشناسازی دانشجویان با روش نگارش عبارات کلیدی پر کاربرد و کمترین میانگین مربوط به سایر روش‌ها با میانگین یکسان است؛ به دیگر سخن، اساتید اولین و مهم‌ترین گام در ایجاد توانمندی ترجمه را آشنایی دانشجویان با روش نگارش جمله عربی می‌دانند. البته با توجه به بالا و نزدیک به هم بودن میانگین‌های ثبت شده در هر بخش، اساتید بقیه روش‌ها را نیز تأیید می‌کنند.

۹-۵. بررسی راهکارهای بهبود شرایط فعلی ترجمه عربی

در جدول زیر، مشخصات آماری مربوط به میزان اهمیت هر یک از راهکارهای بهبود شرایط فعلی ترجمه زبان عربی نشان داده شده است:

مشخصات توصیفی			
انحراف استاندارد	میانگین	فراوانی	
۱.۱۹۶۴۹	۴.۲۰۰۰	۲۰	اصلاح ساختار زمانی واحد ترجمه در برنامه راهبردی فعلی در رشته زبان و ادبیات عربی
۰.۹۸۸۰۹	۴.۱۵۰۰	۲۰	برگزاری کارگاه تدریس روش تدریس ترجمه به وسیله اساتید موفق و تأثیرگذار این رشته

۰.۹۱۰۴۷	۴.۲۵۰۰	۲۰	تدوین برنامه دقیق برای هر واحد ترجمه و تعیین موارد و عناوین تدریس در هر واحد ترجمه و لزوم پیروی اساتید از برنامه و پرهیز از پراکنده کاری
		۲۰	تدوین کتب استاندارد در تدریس ترجمه
		۲۰	اصلاح آرایش دروس فعلی و تدوین برنامه‌ای جدید با محوریت افزایش توانمندی‌های مهارتی در دوره کارشناسی

جدول ۵: مشخصات توصیفی مربوط به راهکارهای بهبود شرایط فعلی ترجمه زبان عربی

با توجه به جدول بالا، بیشترین میانگین مربوط به «تدوین برنامه دقیق برای هر واحد ترجمه و تعیین موارد و عناوین تدریس در هر واحد ترجمه و لزوم پیروی اساتید از برنامه و پرهیز از پراکنده کاری» به همراه «تدوین کتب استاندارد در تدریس ترجمه» با میانگین ۴.۲۵ و کمترین میانگین مربوط به «اصلاح آرایش دروس فعلی و تدوین برنامه‌ای جدید با محوریت افزایش توانمندی‌های مهارتی در دوره کارشناسی» با میانگین ۴.۱۵ است. بنا بر اطلاعات فوق، لازم است گروه‌های آموزشی برنامه مدونی شامل منبع تدریس استاندارد را در اختیار اساتید ترجمه قرار دهند تا حرکت در مسیر تحقق هدف آموزشی مورد نظر در این زمینه، یکسان‌سازی شود و نقش تصمیم‌گیری فردی در این زمینه کاهش یابد.

۶-۹. بررسی راهکارهای عملی بهبود ارائه دروس مرتبط با ترجمه زبان عربی

در جدول زیر، مشخصات آماری مربوط به میزان اهمیت هر یک از راهکارهای عملی بهبود شرایط فعلی ترجمه زبان عربی نشان داده شده است:

مشخصات توصیفی			
انحراف استاندارد	میانگین	فراوانی	
۱.۰۳۱۱۰	۴.۳۰۰۰	۲۰	اختصاص واحدهای درسی برای تمرین نحو معنامحور
۰.۶۳۸۶۷	۳.۷۵۰۰	۲۰	اختصاص واحدهای درسی برای معادل‌یابی واژگان و اصطلاحات
۱.۲۵۱۳۲	۴.۲۵۰۰	۲۰	اختصاص واحد فن ترجمه به آشنایی با ساختارها و جمله‌سازی
۰.۸۱۲۷۳	۴.۱۵۰۰	۲۰	اختصاص واحد ترجمه از عربی به فارسی به تکمیل آشنایی با

			ساختارها و متن‌خوانی و الگوبرداری از متون تعیین‌شده استاندارد
۰.۵۸۷۱۴	۴.۳۵۰۰	۲۰	اختصاص واحد ترجمه از فارسی به عربی به آشنایی با اصطلاحات و تعابیر عربی و جمله‌نویسی بر مبنای این اصطلاحات و تعابیر
۰.۸۹۴۴۳	۴.۲۰۰۰	۲۰	اختصاص واحد نگارش عربی (۱) به خوانش چند متن در موضوع واحد و الگوبرداری از این متون و نگارش متون با موضوعات مشابه
۰.۹۹۸۶۸	۴.۰۵۰۰	۲۰	اختصاص واحد نگارش عربی (۲) به نگارش نامه‌های رسمی و بررسی نقاط بروز اشتباه در نگارش متون عربی به سبک فارسی و تمرین آموخته‌های گذشته

جدول ۶: مشخصات توصیفی مربوط به راهکارهای عملی بهبود شرایط فعلی ترجمه زبان عربی

با توجه به جدول بالا، بیشترین میانگین مربوط به اختصاص واحد «ترجمه از فارسی به عربی به آشنایی با اصطلاحات و تعابیر عربی و جمله‌نویسی بر مبنای این اصطلاحات و تعابیر» با میانگین ۴.۳۵ و کمترین میانگین مربوط به «اختصاص واحدهای درسی برای معادل‌یابی واژگان و اصطلاحات» با میانگین ۳.۷۵ است.

با توجه به نتایج فوق، از نظر اساتید ترجمه، آشنایی با اصطلاحات و تعابیر عربی و جمله‌نویسی بر مبنای این اصطلاحات و تعابیر، مهم‌ترین تأثیر را در افزایش توانمندی ترجمه دانشجویان رشته زبان و ادبیات عربی دارد. در این زمینه، تدوین کتبی حاوی تعابیر عربی پر کاربرد در متون عربی راهگشا می‌نماید. از سوی دیگر، ثبت میانگین‌های نزدیک به هم و نزدیک به عدد ۵ نشان می‌دهد که اساتید برنامه پیشنهادی را در جدول فوق به نسبت بالایی تأیید می‌کنند. اجرای آزمایشی این برنامه در سنجش بازدهی این برنامه بسیار کمک‌کننده خواهد بود.

نتیجه‌گیری

پس از انجام آزمون در میان ۱۰٪ برتر دانشجویان رشته زبان و ادبیات عربی در دانشگاه‌های الزهراء، علامه طباطبایی و تهران برای شناخت وضعیت فعلی توانش ترجمه این دانشجویان و شناخت وضعیت آموزش این ماده درسی در دانشگاه‌ها، نتایج کار این

دانشجویان بر مبنای مؤلفه‌های روش زبان‌شناختی «تحلیل خطا» (ETA) دقیقاً تحلیل و بررسی شد و نتایج حاصل در جدول‌هایی منعکس شد تا مراحل توصیف و تحلیل از مراحل سه‌گانه روش فوق نیز به انجام رسد. نتایج حاصل از این کار، از اختصاص بیشترین درصد خطا از نوع خطاهای میان‌زبانی و واژگانی در ترجمه متون ادبی از عربی به فارسی، خطاهای نحوی و لغوی میان‌زبانی در بخش ترجمه فارسی-عربی، و خطاهای لغوی میان‌زبانی و مشخصاً خطای وام‌گیری در ترجمه متون مطبوعاتی گزارش می‌دهند.

در بخش ارائه راهکار، به منظور دریافت نظرات اساتید متخصص ترجمه در دانشگاه‌های مختلفی در سطح کشور در زمینه روش‌های بهبود شرایط فعلی ترجمه در رشته زبان و ادبیات عربی، پرسشنامه‌ای با روایی ۸۶٪ و پایایی ۷۰٪ بین ۲۰ نفر از اساتید توزیع و نتایج جمع‌آوری شده بر مبنای روش آماری SPSS تحلیل شد. یافته‌های این تحلیل حاکی از توصیه متخصصان به تدوین برنامه‌ای جامع و راهبردی شامل منبع تدریس استاندارد در گروه‌های آموزشی، اتخاذ روش تدریس مناسب و فعالیت استاد ترجمه در زمینه ترجمه، خوانش متون مفید و مؤثر در کلاس و تمرین درون‌کلاسی، نگاهی معنایم‌محور به موضوعات درسی، آموزش روش نگارش انواع جمله عربی و توجه به آموزش اصطلاحات، تعابیر عربی و جمله‌نویسی بر مبنای آن‌هاست.

منابع

- آیتی، اکرم و فاطمه منوچهری. (۱۳۹۰). «تجزیه و تحلیل خطا در استفاده از زمان دستوری زبان فرانسه توسط فارسی‌زبانان با دانش زبان انگلیسی». *فصلنامه مطالعات زبان و ترجمه*. ش ۱. صص ۷۲-۵۵.
- دوستی‌زاده، محمدرضا و آذر فرقانی تهرانی. (۱۳۹۰). «تحلیل خطا در آموزش زبان‌های خارجی با توجه ویژه به ارزیابی خطا در آموزش ترجمه». *پژوهش‌های زبان‌شناختی در زبان‌های خارجی*. ۱. ش ۲. صص ۶۶-۴۷.

دفتريچه سرفصل دروس رشتة زبان و ادبيات عربى. گرايش زبان و ادبيات عربى. دورة كارشناسى.

صفا، فيصل و محمد أبوعيد. (بى تا). «تحليل الأخطاء السمعية فى مستوى الأصوات المفردة - الفونيمات - عند متعلمى اللغة العربية من الناطقين بغيرها». *اللسان العربى*. الأردن (جامعة اليرموك): صص ۱۳۰-۱۴۴.

صينى، محمود اسماعيل و اسحاق محمد الأمين. (۱۹۸۲م). *التقابل اللغوى و تحليل الأخطاء*. ط ۱. الرياض: عمادة شؤون المكتبات - جامعة الملك سعود.

عبدالمقصود، حسن. (۲۰۰۳م). «تحليل الأخطاء اللغوية عند دارسى اللغة العربية بجامعة بروناى». *علوم اللغة*. ج ۶. ع ۲. صص ۲۴۵-۲۸۰.

العجرى، منى و هالة حسنى بيدس. (۲۰۱۵م). «تحليل الأخطاء اللغوية لدارسى اللغة العربية للمستوى الرابع من الطلبة الكوريين». *دراسات العلوم الإنسانية والاجتماعية*. ج ۴۲. ملحق ۱. صص ۱۱۰۸-۱۱۸۷.

مباركى، محسن و سيروان امين زاده. (۱۳۹۲). «نظريه و توانش ترجمه: اساس علمى و عملى مدل نظام مند آموزش ترجمه». *مطالعات زبان و ترجمه*. ش ۱۳. صص ۱۳۳-۱۵۳. المنفلوطى، مصطفى لطفى. (۱۹۹۷م). *العبارات*. التقديم و الشرح مجيد طراد. ط ۱. بيروت: مكتبة المعارف.

نعجة، سهى و جميلة أبو مغمم. (۲۰۱۲م). «تحليل الأخطاء الصرفية للناطقين بغير العربية فى ضوء تقاطعاتها اللغوية». *تشرين الدول. مجلة جامعة تكريت للعلوم الإنسانية*. ج ۱۹. ش ۱۰. صص ۱۶۷-۲۱۹.

Adrianadi. (2015). «Error Analyze in Spoken Arabic Language by Indonesian Students». *Tafaquh*. 3 (2). Pp 119-128.

Claudia, V. Angelelli and E. Jacobson Holly. (2009). *Testing and Assessment in Translation and Interpreting Studies*. John Benjamins: Publishing Company.

Corder, Pit. (1967). «The Significance of Learner's Errors». *International Review of Applied Linguistics*. Pp 161-170.

Keshavarz, Mohammad Hossein. (2015). *Contrastive Analysis & Interlanguage*. Tehran: Rahnama Press Publishing Company.

http://adabiat.alzahra.ac.ir/dorsapax/Data/Sub_7/File/%D8%AF%D8%B1%D9%88%D8%B3%20%DA%A9%D8%A7%D8%B1%D8%B4%D9%86%D8%A7%D8%B3%DB%8C%20%D8%B1%D8%B4%D8%AA%D9%87%20%D8%A7%D8%AF%D8%A8%DB%8C%D8%A7%D8%AA%20%D8%B9%D8%B1%D8%A8%DB%8C.pdf

https://lh.khu.ac.ir/files/site51/files/termic_program/arabic/arabic-bachelor.pdf.

https://litd.atu.ac.ir/uploads/12_453_10_arabi.jpg.

http://hes.msrt.ir/uploads/T_Education/Educ_6415_0.pdf.